

ИЛЮСТРАЦИЯ 60 ИЛИНДЕНЬ

Урежда: РЕДАКЦИОНЕНЪ КОМИТЕТЪ РС 1178/11555/1934

Редакция и администрация: ул. „Солунъ“ № 54, телеф. 19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣлень брой 15 лв.

Осмиятъ редовень конгресъ на Илинденската организация 153/010

Делегатитѣ на VIII редовень конгресъ, заседаващъ презъ 26, 27 и 28 ноември 1933 год. въ София.

Какъ Р. О. въ Солунъ се снабдявала съ пушки и патрони

(По споменитъ на Аврамъ Саревъ Кузмановъ).

Годинитъ 1900, 1901, 1902 и първата половина отъ 1903 г. сж едни отъ най-дейнитъ въ подготовката на Р. О. по отношение снабдяването и съ оръжие и подготовката на кадритъ въ бойно отношение. Дейността на отдѣлнитъ членове на тая мощна организация, а това е цѣлото българско население — мъжко и женско, въ това отношение е изумителна.

Презъ тия години Революционната организация се сдобива съ 100,000—110,000 х. гръцки пушки, система „Гра“ и съ около 5,000,000—5,500,000 патрони. А и всичкото мъжко население, годно за оръжие отъ 20 години нагоре, трѣбваше да бжде подготовено за манипулиране и действие съ пушката, пистолета и бомбата. За да бжде всичко това направено вѣнъ отъ погледа на турската власт, която все нѣщо намирисваше, но почти малко залавяше, показва, колко тая организация е била *стегната*, т. е. *чрезъ тая стегнатостъ е правила съединението*, за да се получи въ последствие — *„Съединението прави силата“*. Въ ония години, шеството на Р. О. въ Солунъ, както и дейцитъ на тая организация (инструкторитъ), които сж били почти въ погълматата си частъ учителитъ отъ гимназията, често смѣнявани поради назначаване въ други мѣста за такива. Това е било отъ една страна неудобно, но отъ друга пкъ избѣгвало се съмнението, което турската власт можела да хвърля върху известни лица. Все пакъ, виднитъ лица оставатъ идеолози на организацията Даме Груевъ и неговитъ последователни замѣстници: Иванъ Гарвановъ, и др.

Презъ тия години, цѣлото население на Солунъ е не само посветено въ това отношение, но и всѣки единъ е дѣецъ и може да се каже:

Отмина туй време, когато боязливо
Отъ уста на уста и по единично,
Прѣскаше се тайно с'голѣма бързина,
Идея опасна, мисълъ за свобода.

Онова, що нѣвга бѣ принципъ и идея.
Днесъ бѣ живо дѣло и горещо чувство,
Отсѣднало здраво въ общото съзнание
На цѣлата маса отъ туй поколѣние.

Солунъ, като едно интернационално пристанище съ голѣмъ интерлинтъ, свърталище на разни народности и вѣри, правилно бѣ избранъ за главна квартира на щаба на Р. О. и главното интенданство по снабдяването на Организацията съ оръжие и материали. А възраждането на българщината, придобила отъ разнитъ крайща на Макония, подпомогна, щото Р. О. чрезъ нея и учебнитъ заведения да засили своята дейностъ до голѣми

размѣри. Заедно съ това, не ще съмнение, дѣлото се тласва много напредъ и:

Занятия мирни охотно напусна,
Въ горскитъ редове, буйното замина,
Въ резервъ на него помежду народа,
Всичкото оцало чакаше сигнала.

Най-труденъ е въпроса по снабдяването съ оръжие. По тая тѣй важенъ въпросъ ето що казва Аврамъ Саревъ Кузмановъ, който е игралъ най-

Аврамъ Саревъ Кузмановъ, роденъ въ с. Обоки (Дебърско), а живѣлъ дълги години въ гр. Солунъ. Билъ е заточенъ съ цѣлото си семейство въ о. Митилинъ презъ свѣтовната война, а сега живущъ въ София. Снимката е направена на о. Митилинъ.

главната роль въ това отношение.

Родомъ е отъ село Обоки (Дебърско), по професия дюлгеринъ и днесъ е на възраст 67 г. Но нека да оставимъ да говори самъ той.

„Следъ като останахъ кржгълъ сиракъ, майка ми умрѣ на село, а баща ми на гурбетлъкъ, азъ, на 13 годишна възраст, пристигнахъ съ вуйча си въ Солунъ.

Дълги години проживѣхъ въ Солунъ и като така съвременникъ съмъ на всички събития по възраждането на българщината и бѣхъ се опозналъ не само съ всички наши дебрани, които въ първитъ времена образуваха, само тѣ, една голѣма българска колония, но и съ по-виднитъ ржководители, както отъ общината и гимназията, така и съ нашето търговско агенство. Следъ сполучливо изпълнени нѣколко поржчения на господина агента Шоповъ, азъ станахъ не само близъкъ къмъ него, но и дѣсната ржка на ржководителитъ на Р. Организацията.

Кжщата ми бѣше въ Пиргитѣ. Тамъ между учителитъ бѣ и учителя Здравевъ, родомъ отъ Шипъ, който единъ день ми се оплака, че много деца отъ нашето училище избѣгали и отишли въ сърбоманското, понеже имъ обещаха да ги хранатъ, да имъ даватъ книги и по единъ катъ дрехи

за Коледа. Трѣбваше да трѣгна отъ кѣща на кѣща и да увещавамъ родителитѣ да не пращатъ децата тамъ, още повече, че тѣ бѣха почти всички отъ с. Куфалово, кѣдето не може да се мисли да има сърби.

Същевременно съ учителя Здравевъ отиваме при председателя на общината Негово всепродобие архимандритъ Неофитъ, на когото разправяме това.

Той ни обеща една сума, съ която да откриемъ трапезария и да приготвяваме за беднитѣ

Група войводи преди заминаването имъ за Македония презъ 1912 г. Отъ лѣво на дѣсно: Павелъ Христовъ, Леко Джорлевъ, Марко Ивановъ и Костадинъ (Дино) Дзеквъ.

деца дрешки, които да се дадатъ за Коледа. Въ последствие не само прибрахме децата, но въ скоро време сръбското училище, по липса на деца, се затвори.

Въ сѣщото това наше училище въ Пиргитѣ, въ празнични дни, учителя отъ гимназията Ив. Сапунаровъ събираше младежитѣ отъ 20 години нагоре отъ цѣлата махала и ги упражняваше на талимъ. Азъ дадохъ своята грѣцка пушка система „Гра“ и по нея изучаваха частитѣ, разглобяване и зглобяване, както и действието на затвора, докато се набаватъ повече пушки. Тия сѣщи младежи, въоръжени съ пистолети „Нагант“, по нарядъ джуреха въ махалата, на известни и опредѣлени мѣста — кржстопжтища, за да не би да бжде нападнатъ нѣкой нашъ човѣкъ отъ гърцитѣ и сѣрбоманитѣ, съ които бѣхме въ враждебни отношения.

Събираха се и суми за покупка на пушки. Това вършеха младежитѣ, споредъ опредѣлената отъ щаба на организацията глобална сума. По едно

време бѣха дошли 3-4 души, непознати на менъ организатори, брадати като попове, които бидоха установени въ кѣщата на Коста Костурець, сега мѣткарь на улица „Църковна“. Стояха 5-6 дена и си заминаха. Често бѣхъ виканъ при тѣхъ. Въпроса бѣше за доставка на пушки.

Въ едно общо събрание съ учителитѣ отъ гимназията викаха и менъ и възложиха ми въ срокъ отъ петъ дена да влезна въ пазарлъкъ съ нѣкой човѣкъ за покупка на едно голѣмо количество — до 50,000 грѣцки пушки система „Гра“ — държавна, понеже имаше подъ сѣщото име и търговска, която имала по-слаби билистически качества. — Повдигна се въпроса и за 500-тѣ лири турски, които били дадени въ авансъ на нѣкого да достави италиански пушки, но нито пушкитѣ дошли, нито паритѣ сж били върнати, а нуждата за пушки бѣше голѣма.

Азъ се намѣрихъ въ трудностъ да изпълна навреме тая задача. Въпрѣки молбата ми да бжде другъ натоваренъ съ тая тежка мисия, обаче, съвета остана на първото решение и азъ още сѣщия денъ почнахъ да мисля, какъ и къмъ кого да се обърна за помощъ, още повече, че работата бѣше не само тайна, но и опасна.

Въ нашата махала на Пиргитѣ имаше единъ бакалинъ по народностъ грѣкъ, родомъ отъ село Коликия, при устието на р. Вардаръ, на име Фиока.

При тоя бакалинъ идваха гемиджии отъ стара Гърция, които имаха право да посещаватъ пристанището въ Солунъ. Намислихъ чрезъ бакалина, дано тия гемиджии могатъ да доставатъ тия пушки отъ Гърция.

Чрезъ чашка по чашка ракия, отворихъ въпросъ, не може ли нѣкакъ чрезъ тия лодкаджии да ни се доставатъ 5-6 пушки Грѣцки, правителствени за насъ дебранитѣ, за да се бранимъ отъ хайдутитѣ арнаути. Бакалинътъ Фиока отговори — може „буро“. А — 10, — може, 20 — може, 100 — може и т. н. до като стигнахме числото 50,000. Пазарихме всѣка пушка съ по 50 патрона за 2 1/2 лири турски. Това продължи нѣщо 5-6 дена и на последния денъ, помня, че бѣше четвъртъкъ, отидохъ въ гимназията при г. Гарвановъ, къмъ когото трѣбваше да се обръщамъ, казахъ му всичко това. Гарвановъ веднага нареди да се събератъ учителитѣ въ гимназията. Събранието стана въ една тайна стая на сѣрдня етажъ.

Моето искание бѣше да се назначи единъ специалистъ човѣкъ, който добре познава правителствената Грѣцка пушка „Гра“ и двама други, които да плащатъ паритѣ, да приематъ пушкитѣ, да означатъ мѣстото на стоварянието имъ и пр., като същевременно добавихъ, че гърка Фиока иска авансъ 500 лири. Нѣколко дена следъ това бѣха дошли пушки съ една гемия и трѣбваше да отидемъ да ги прегледаме. Азъ, учителя специалистъ, на когото непомня името, и гърка, трѣбваше да отидемъ съ лодка до гемията, а двама други учители, отдѣлно надалечъ отъ насъ, за да не се сети гърка, служеха, за охрана, за да не би на гемията гърцитѣ да ни направятъ нѣкоя пакость.

Пушкитѣ бидоха удобрени. Зделката биде приключена — цената на всѣка пушка съ 50 патрона по 2 1/2 лири. Стоварянието да става при устието на р. Вардаръ, около село Коликия. Доставката да се извърши до месецъ августъ. Авансъ се дадохъ 500 лири турски.

Първата доставка пристигна на велики четвъртък, а последната към края на август месецъ.

Следъ доставката на тия пушки, пакъ бѣхъ виканъ отъ г. Гарвановъ въ гимназията и присъствувахъ на друго тайно събрание. На това събрание пакъ ми се възложи да намѣря човѣкъ за доставката на други толкова и повече пушки. Цената сжщата.

Да се отнеса до сжщия грѣкъ, страхъ ми бѣше, да не би да се открие нѣщо, още повече, че въ махалата грѣцитѣ тайно ме следѣха и все нѣщо се съмнявахъ въ менъ. По една случайностъ срещамъ единъ турчинъ, старъ познатъ отъ моето село Обоки — Целю, който събираше работници 40—50 човѣка и ги завеждаше въ Св. Гора за чистене горитѣ около манастиритѣ. Следъ единъ дълъгъ разговоръ на увещание, съгласи се да подири гемиджий грѣци, които могатъ да доставятъ тия пушки и отъ тамъ ще ги препраща съ товари — на коне. Пушкитѣ трѣбваше да се донасатъ до рѣката, която тече край село Капуджиларъ — юго-източно отъ Пиргитѣ. Тукъ тѣ се предаваха на човѣкъ специалистъ по прегледа имъ, а младежитѣ ношно време ги пренасяха по опредѣленитѣ мѣста — до пренасяне за вжтрешността. Найкрайната българска кжща въ Пиргитѣ и най-близка до пункта за предаването пушкитѣ, бѣше кжщата на Трайо отъ Куфалово. Въ тая кжща се уреди складъ и се направи въ двора едно циментирано подземие, дълго колкото пушка и съ по 3 метра дълбоко и широко, което биде напълнено съ пушки. Пушкитѣ се предаваха около 6 месеци — отъ Митровденъ до Гиорговденъ.

По едно време бѣше хванатъ и арестованъ единъ отъ младежитѣ — Миланъ, родомъ отъ гр. Прилепъ. Понеже се знаеше, че той ще бжде истезаванъ, за да каже кжде се криятъ пушкитѣ, веднага бидоха вдигнати и прехвърлени въ другъ складъ.

Следъ нѣколко дена видѣхме, че полицията води една була и я завежда въ кжщата на Трайо. Спре се въ двора, застана надъ скривалището и удари по-силно съ дѣсниа си кракъ, за да покаже мѣстото му. Ние разбрахме, че това е Миланъ. Извикаха работници и раскриха прѣстѣта. Огъ доле се показа скривалището, което като отвориша, намѣриха го праздно. Арестуваха всички хора отъ кжщата, които казаха, че това било щерна за събиране вода, понеже квартала бѣше безводенъ.

Трайо имаше два сина, които работѣха заедно съ всички младежи. Следъ известно време всички бѣха освободени, понеже нищо неможаха да хванатъ.

Солунскитѣ атентати презъ 1903 г. исплашиха не само грѣци и турци, но и власъга. Преследването на българитѣ бѣше голѣмо, а и мнозина пострадаха. Въ отговоръ на това щабъ на органи-

зацията въ началото на месецъ августъ решава: На 18 юлий да стане поголовно клане на грѣци и турци, за това всѣки бѣше длъженъ да се снабди съ пушка отъ склада.

По една случайностъ грѣцитѣ узнаватъ, че такава нѣщо се готви, почнаха да бѣгатъ, за да не се намѣрятъ презъ тоя день въ Солунъ. Отъ тия бѣгства и властѣта узнава нѣщо. Вследствие на това и на обстоятелството, че войската можеше да направи по-голѣми пакости на българското население, отмѣни се това решение. Гърка Фиока бѣше избѣгалъ чакъ въ Волосъ. Върна се презъ

Дамянъ Груевъ отъ с. Смилево (Битолско) въ дѣсно и Сандо Китановъ отъ с. Лешко (Г. Джумайско) въ лѣво. Снимката е направена въ Арджанското езеро (Кукушко).

отъ Митровденъ до септеиврий, когато ми каза, че тоя слухъ се потвърдилъ и тамъ.

Дългъ ми се налага да истъкна голѣмата дейностъ, която показва солунската младежъ, готова да даде и живота си за уснѣха на дѣлото, безъ да бжде открита не само отъ турската властъ, но и отъ другитѣ народности — грѣци и сърбомани, които враждебно се носѣха спрямо насъ. Считамаъ за свенъ да я сравнявамъ съ оная днешна македонска младежъ, която действа подъ чуждо влияние и се мѣчи да изврати чувствата на нашата емигранция.

Вѣрно е, че азъ презъ тия времена, въпрѣки съмнението, което се хвѣляше върху ми, като единъ отъ най-голѣмитѣ комити, не пострадахъ, но въ последствие бѣхъ изложенъ на голѣми истезания и тогава можахъ да видя всички ужаси на живота.

Презъ 1913 год. между-съюзническата война, грѣцитѣ менъ задигнаха отъ кжщи, отдѣлиха ме отъ семейството (жена и 6 деца отъ 15 до 1 година), което оставихъ на произвола на сждбата, изпрагиха ме съ една група отъ 70—80 души българии отъ разнитѣ мѣста на Македония въ островъ *Трикери* и въ продължение на около 6 месеца трѣб-

ваше да претърпя не само страдания, които мъчно се подават на перото, но и да бъда свидетел на картини сирямо другаритѣ ми, които поради физическа слабост не можах да издържат и оставиха кости по разнитѣ пушинаци на островитѣ,

Младоженци отъ с. Цѣръ (Битолски Демир-Хисарь)

а мнозина станаха пища на морскитѣ животни. — Едно нека остане за знамение въ историята на тия страдания, че българинътъ, макаръ и изпадналъ въ такива бедствия, не загуби своя духъ и бѣше гордъ, че носѣше това *чудно и страшно* име за гърцитѣ.

Тия страдания, като че ли бѣха недостатъчни, та още въ 1916 г. трѣбваше да изпивамъ други.

За това, че съмъ ималъ двама сина войници въ българската армия, Василъ и Костадинъ, първия отъ които загина на завоя на Черна, менъ заедно съ цѣлото ми семейство отъ 9 члена, гледай снимката, изпратиха на заточение въ островъ Митилини. Деветъ месечния животъ въ тоя островъ бѣше цѣло мъчение, безъ срѣдства и познати. Щастлива бѣше случайността, че можахъ да се установя въ самия градъ Митилини, разположенъ на брѣга на морето. Тамъ бѣше групирана една голѣма франко-английска флота, която пазеше тила на съглашенската армия, действующа въ Македония. На самия островъ имаше и три француски радиостанции. Често француски офицери дождаха за покупки въ града, които, като не познаващи грѣцки езикъ, мъчно се разправяха съ грѣцкитѣ търговци отъ града и често пѣти дождаха до неприятности. При такава една разпра, единъ день, моето момче, Георгий, четвъртия отлѣво на снимката, става преводчикъ между францускитѣ офицери и търговеца грѣкъ — француски езикъ Георгий знаеше, понеже бѣше ходилъ 4 години въ Солунъ на фравцуско училище, а грѣцки бѣше научилъ съ другарчетата въ Солунъ. Францускитѣ офицери, следъ като го водятъ съ себе си около 1—2 часа изъ града, за да закупятъ, каквото имъ трѣбва, дохода у дома и искатъ да имъ дамъ дѣтето при тѣхъ да го гледатъ, да го хранятъ, а и да помагатъ на менъ. Стоя при тѣхъ около три месеци. Презъ това време азъ бѣхъ правилъ постѣжки да мога отново да се върна въ Солунъ, още повече, че имахъ своя кѣща.

Паспорта трѣбваше да бѣде завѣренъ несамо отъ грѣцкитѣ власти, но и отъ француското и английското комендантства. Единъ день детето ми среща француския генералътъ на улицата и го моли да бѣде завѣренъ паспорта ни. Генерала заповѣдва, веднага, да се направи пълна справка въ Солунъ, дали дѣйствително кѣща № 6, на улица „Св. Троица“ въ махалата „Пиргитѣ“ е наша. Въ Солунъ никакво население не бѣше пускано отвънъ, понеже нѣмаше кѣщи свободни — всичкѣ бѣше заето отъ бежанци и войски.

Следъ известно време виканъ бѣхъ въ француското комендантство, което ми завѣри паспорта, същевременно и въ английското и бѣхъ свободенъ да се върна въ Солунъ. Францускитѣ офицери ми поискаха детето да остане при тѣхъ и когато поискамъ да ми го изпратятъ.

Не се съгласихъ.

Съ завръщането си въ Солунъ намѣрихъ кѣщата заета отъ бежанци — гърци и отчуждена отъ държавата. Чрезъ приятели успѣхъ да си върна кѣщата, но живота ми бѣше почти невъзможенъ и трѣбваше да ликвидирамъ съ цѣлия си имотъ. Благодарни на бежанската комисия презъ 1924 г. азъ като бежанецъ установихъ се въ Ст. София.

Съобщава Ст. Стаматовъ